

Cultura

HOMENATGE

Introducció

Es compleixen 50 anys d'una de les publicacions de capçalera per entendre la història dels xuetes a Mallorca, 'Els descendents dels jueus conversos de Mallorca', del poeta i enginyer Miquel Forteza (1888-1969), editat per Josep Mascaró Passarius l'any 1966. En reconeixement a l'autor, Josep Pomar i Maria Antònia Segura destaquen en aquestes pàgines aspectes de l'intel·lectual. Avui, en la 17a Jornada europea de cultura jueva, participaran en la taula rodona 'Del silenci a la paraula', amb Antoni Marimon, Antònia Sabater i Albert Bonnín. L'acte per commemorar l'efemèride de la publicació del llibre conclourà amb el concert de poemes de Miquel Forteza, musicats per Joan Maria Thomàs

'Els descendents dels jueus', un llibre per a la polèmica

Fou un èxit editorial que no passà desapercbut gairebé per ningú i que va provocar un fenomen social que impactà i incomodà algunes persones

JOSEP POMAR
PALMA

A la seva secció setmanal 'Calendario sin fechas', a Destino, Josep Pla es feia ressò de la publicació del llibre de Miquel Forteza i Pinya, *Els descendents dels jueus conversos*, amb una advertència inicial: "Para muchos todavía persiste la idea de que en Mallorca no ha pasado nunca nada, que todo se ha desarrollado en una calma y en una noñez perfectas. Bueno, bueno..." Era l'abril del 1967, cinc mesos després de l'aparició de l'obra, i encara no s'havia digerit el xoc que va provocar en la societat mallorquina d'ara fa cinquanta anys.

Forteza s'ho havia pensat bé, abans de treure a la llum un treball elaborat ja feia anys. Era un home

prudent i poc agosarat, però també un home de plans. I el de la reivindicació dels xuetes era una qüestió que l'havia acompanyat sempre i sobre el qual tenia un deute pendent. A la fi havia arribat el moment indicat i oportú. Així ho remarcà Josep Mascaró Passarius, editor del llibre, que veia en ell una ràfega d'aire fresc i net que també aixecava una forta polseguera, quan deia que aquest llibre no hauria estat possible 50 anys abans i que hauria passat desapercbut 50 anys després.

I és que, certament, el llibre no passà desapercbut gairebé per ningú. A banda del contundent èxit editorial, va provocar un fenomen social que impactà, incomodà i excità els nuclis més íntims de la societat mallorquina. Però, a més, com que no havia passat des de feia gairebé 100 anys, quan el canonge Taronjé la va fer grossa es trencà el pacte tàcit de silenci públic i el debat que provocà i *Els descendents dels jueus* és traslladà a la premsa diària i a les revistes. I no sols fou la premsa illenca la que acollí el debat i la polèmica: *La Vanguardia* en fa cròniques periòdiques, Europa Press fa notícia dels efectes de la publicació,

EL LLIBRE

ELS DESCENDENTS DELS JUEUS CONVERSOS DE MALLORCA

En els darrers anys de vida, l'autor sorprengué el públic amb aquest llibre historicovindicatiu, que provocà reaccions apassionades i molt diverses. Exhaurida ràpidament la primera edició (1966), l'Editorial Moll va fer-ne la segona.

SANTA MARIA POSA L'ART EN MOVIMENT

El poble acollí divendres la primera edició de CaminArt, la nit de l'art de localitat, la qual homenatjà l'artista local Benet Mas. Més de 70 artistes participaren en una mostra que va omplir patis i cotxeres.

EL CINECIUTAT ORGANITZA 'CINEAMBIÈNCIA'

El Cineciutat de Palma dedica el cicle 'CineAmbCiència' a documentals i pel·lícules sobre assumptes relacionats amb l'impacte socioambiental, que començarà dijous amb *Human*, de Yann Arthus-Bertrand.

quel Àngel Colomar. El primer un home del règim que es mou bé dins dels cercles de la cultura oficial des d'*El Balears*; el segon escriptor i poeta republicà que patí represàlies, i que es guanya la vida escrivint amb pseudònim a l'*Ultima Hora* i fent-ne la crítica taurina d'art. Ambdós lloen Forteza i coincideixen en l'oportunitat del llibre i en la necessitat de ventilar "la veritat". Gafim, irònic, a qui el tema interessava molt, com s'ha vist en els seus dietaris, creu que Forteza no ha fet res més que dir tota la veritat d'una manera instructiva i divertida, tot acabant amb "la llei del silenci" que causava la pervivència del problema.

Colomar, per la seva banda, n'arriba a escriure fins a vuit articles. Pel seu matrimoni amb Pepita Miró sap que molts dels xuetes són els que es mostren i s'escandalitzen quan es tracta el tema, i ell mateix ens delata els efectes negatius d'un article que va publicar amb un altre nom en un diari peninsular. També la posició dels xuetes que es manifesten és sovint contraposada. El manescal Lluís Pomar, provocador com sempre, s'entusiasma amb la polèmica, es reivindica xueta, es felicita que l'estigmatització es vagi diluint i ridiculitza el que aquests dies circula per Palma amb el "ah, tu també ho ets". En canvi, a Manuel Picó el llibre li va caure molt tort, no amaga la seva irritació i s'alinea clarament amb aquells xuetes que, des de sempre, varen pensar que parlar-ne els perjudicava, perquè pensa que excita els perseguidors que surten a la "llista telefònica" i per això se senten ofesos. Altres plomes notables es feren presents en la controvèrsia, secundant Forteza però evitant-ne atacs directes: Miquel Dolç posa l'etiqueta de "fet diferencial" a un fenomen

Miquel Forteza i Miquel À. Llauger, enginyers d'Obra Pública.

natge figura o no a les llistes dels convictees de xueteria: I n'hi ha que han agafat un mal de ventre mal d'empassar". Josep M. Llompart, veu el llibre com un examen de consciència d'uns pecats col·lectius d'uns mallorquins contra d'altres mallorquins que s'han de confessar per restar-ne nets; Baltasar Porcel escriu quatre articles a Destino, Mascaró Passariu quatre més a *El Balears*, i encara n'hi ha de Joan Bonet, de Gaspar Sabater, Bartomeu Payeras.

Però l'epicentre de la polèmica, tant breu com encès, va ser la publicació d'un llarg article de Josep Zaforteza –l'únic encara viu de tots els protagonistes– el gener del 1967 al *Diario de Mallorca*. Francesc Riera i Montserrat, que va analitzar-ne amb detall la controvèrsia, titlla de "dura requisitòria"

l'escrit de Zaforteza, que d'una banda creu que el problema ja no existeix i no entén l'interès de Miquel Forteza per posar el tema de moda i, de l'altra, delata la preocupació d'una part important dels mallorquins per desxifrar-ne els cognoms contaminats. Zaforteza centra la crítica en la manca de rigor del llibre de Forteza, en particular a l'hora d'enumerar aquells llinatges que podrien haver estat relacionats amb judaïtzants. Però cal dir que, si certament el llibre no és impecable en tots els detalls, el problema de les llistes ja era un aspecte secundari i l'acusació que la seva intencionalitat fos "escampar la taca" està fora de lloc.

L'article va ser contestat directament i de forma contundent per Mascaró Passariu, per Forteza i per un Gabriel Cortès indignat, que morí pocs dies després de respondre amb sarcasme la petició de Zaforteza de respecte per la societat mallorquina, amb un expressiu agraïment als assaltants del Call, els organitzadors dels actes de fe per la seva vistositat i els que volien desterrar els xuetes a Cabrera. Zaforteza encara replicà amb un altre escrit d'una pàgina i mitja, en la qual oferia una recompensa a aquells que poguessin demostrar les afirmacions dels tots els seus contrincants.

Prudent, l'editor del *Diario de Mallorca*, treu una nota declarant la seva imparcialitat i advertint que el debat era purament històric i tenia, com a principal finalitat, discernir si els llinatges proporcionats per Forteza eren o no descendents de jueus. I acabava dient: "Todo lo demás, por muy importante que sea, es marginal al tema que hoy se debate en la palestra pública. —"

Palma, Portal de Sant Francesc. Junta general de la Societat arqueològica Iuhiana, 31 de gener de 1960. D'esquerra a dreta: Josep-Fr. Maroto, Gabriel Cortès, Guillem Colom i Ferrà, Pau Alcover, Andreu Jaume i Rovira, Jaume Lladó, Llorenç Pérez, Miquel Forteza, Joan Muntaner, Josep Sureda i Blanes, Pere Barceló, Josep Costa i Ferrer (Picarol), Arbona, Bartomeu Payeras, Antoni d'Oleza i Miquel Ferrer.

Fotografia publicada en l'autobiografia de Forteza, *Del meu temps*, editada per Publicacions de l'Abadia de Monsterrat el 1998

Serra d'Or, Destino, Tele-Estel i d'altres publiquen articles de personatges rellevants del moment. De mica en mica, tots els nostres homenots se senten cridats a dir-hi la seva, amb posicionaments que no sempre responen a allò que se n'espera pel seu llinatge ni la seva ideologia.

Dins d'aquest contrast, dos del primers que s'expressen són Gabriel Fuster Mayans, *Gafim*, i Mi-

Retrat de Miquel Forteza i Pinya que s'exposarà en les dessetenes Jornades sobre cultura jueva de Palma. CARLOS FORTEZA